

DOUĂ PUNCTE DE VEDERE PRIVIND DIALOGUL TEOLOGIC DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICILE VECHI ORIENTALE

Introducere, traducere din limba engleză și note
de preot lect. dr. Marius Florescu

TWO POINTS OF VIEW REFERRING TO THE THEOLOGICAL DIALOGUE BETWEEN THE ORTHODOX CHURCH AND THE ANCIENT ORIENTAL CHURCHES

Abstract: Five years have passed since it seemed that the bilateral theological dialogue between the Orthodox Church and the Ancient Oriental Churches received another chance. The last dialogue meeting set themes and deadlines for subsequent bilateral meetings, but these did not take place. Meanwhile, in 2016, the Holy and Great Synod of Orthodoxy was held, which reiterated the participants desire to involve the Orthodox Church and further in the bilateral theological dialogues with other Christians. Even at some moments of the Pan-Orthodox Synod were invited as observers and representatives of the Ancient Oriental Churches. But just the lack of common vision regarding this document has visibly fragmented the unity, thank God, not the Eucharist among the Orthodox belonging to the various Local Orthodox Churches.

Meanwhile, theologians and clergy from both families of Churches have continued to address issues within the dialogue. Here, below, a Theology professor from the Eastern Orthodox Church family wonders what the chances and challenges are about *unity in diversity*, and a Coptic Orthodox priest, so from the Oriental Orthodox Church family, wonders *if they can recognize the Synods which the Chalcedonian Orthodox accept and consider ecumenical: Chalcedon, Constantinople II, Constantinople III and Nicaea.*

Keywords: Orthodox, Eastern, Oriental, Church, dialogue

Introducere

Au trecut cinci ani de când părea că dialogul teologic bilateral dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale¹ a mai primit o șansă. Ultima întrunire de dialog a fixat teme și termene pentru următoare întâlniri bilaterale, însă acestea nu au mai avut loc. Între timp, în anul 2016 a avut loc Sfântul și Marele Sinod al Ortodoxiei care a reiterat dorința participanților de a implica Biserica Ortodoxă și pe mai departe în dialogurile teologice bilaterale cu alți creștini². Chiar la unele momente ale Sinodului panortodox au fost invitați ca observatori și reprezentanți ai Bisericilor Vechi Orientale. Numai că tocmai lipsa de viziune comună cu privire la acest document a fragmentat vizibil unitatea - slavă Domnului, nu și euharistică -, dintre ortodocșii aparținând diferitelor Biserici Ortodoxe Locale.

Între timp, teologii și clericii din cele două familii de Biserici au continuat să abordeze teme din cadrul dialogului. Iată, mai jos, un profesor de Teologie din familia Bisericilor Ortodoxe Răsăritene se întreabă care sunt șansele și provocările cu privire la unitatea în diversitate, iar un părinte ortodox copt, deci din familia Bisericilor Ortodoxe (Vechi) Orientale se întreabă dacă pot ei recunoaște Sinoadele pe care ortodocșii calcedoneni le acceptă și le consideră ecumenice: Calcedon, Constantinopol II, Constantinopol III și Niceea.

Unitate în diversitate: șanse și provocări, de dr. Peter Bouteneff (profesor la Institutul de teologie ortodoxă „Sfântul Vladimir” din Statele Unite ale Americii, Biserica Ortodoxă din America – O.C.A.)³

În cadrul unui seminar desfășurat la noi, de Ziua Educației Ortodoxe din anul 2016, am organizat o discuție între doi profesori ortodocși (răsăriteni) și doi profesori orientali (non-calcedonieni). Deși înstrăinarea dintre aceste două familii s-a produs pe la mijlocul secolului al V-lea, în ultimele cinci decenii, un amplu proces de dialog teologic a dezvăluit convergențe, care s-au dovedit a fi peste toate așteptările. Discuțiile din cadrul seminarului au analizat starea actuală a relației noastre dintre Bisericile noastre.

Deja de ani buni, institutul „Sfântul Vladimir” oferă o diplomă comună cu seminarul armean „Sfântul Nerses” și beneficiază de studenți din Bisericile Orientale, inclusiv studenți din Malankara, indieni sirieni, copti și etiopieni. Am organizat apoi în mod regulat simpozioane pe teme legate de moștenirea noastră comună, istorică și teologică. Prezența institutului într-o țară cu o asemenea diversitate est-orientală prezintă oportunități unice pentru o școală

¹ Vezi unele evaluări ale dialogului la pr. lect. dr. Vasile Pop, *Dialogul Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Creștine*, în „B.O.R.”, anul CXIX (2001), nr. 7-12, pp. 180-187

² Vezi documentul „Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine”, în *Documentele oficiale ale Sfântului și Marelui Sinod (Creta, 2016)*, Editura Basilica, București, 2019, pp. 101-107

³ Traducere a fost făcută după *Unity in Diversity. The Opportunities and Challenges*, <https://www.svots.edu/voices/faculty/speaking-truth-love>, accesat la 9 decembrie 2019

teologică precum a noastră, ceea ce este dătător de speranță cu privire la ce putem noi face pentru întărirea relațiilor dintre cele două familii de Biserici.

Procesul de apropiere, în vederea recuperării vechii unități de credință dintre aceste familii bisericești, conduce la o reflecție mai largă asupra conceptului teologic binecunoscut și totodată extrem de important, al „unității în diversitate”. Eseul de mai jos a fost tipărit în broșura distribuită tuturor vizitatorilor noștri de Ziua Educației Ortodoxe.

*

„Unitate în diversitate”. Această expresie vorbește despre un echilibru între integralitate și diferență, între integritate și varietate. Ideea este uneori înrădăcinată în învățătura noastră despre Sfânta Treime: Dumnezeu este o unitate, un singur Dumnezeu, într-o diversitate de Persoane, Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt. Unitatea în diversitate poate sugera, de asemenea, ceva foarte important pentru noi, ca ființe umane, dar mai ales ca și creștini ortodocși. Pentru că ea poate ilustra faptul că lucrurile sau oamenii nu trebuie să arate, să umble, să vorbească și să gândească exact la fel pentru a fi uniți între ei.

Nu toate diferențele ne pot menține împreună. Unele diferențe dintre noi chiar ne despart. Gândindu-ne la Ortodoxie, dacă cineva ar spune că Iisus Hristos nu este Dumnezeu sau că nu este om, acea persoană ar fi în contradicție cu credința creștină ortodoxă și, prin urmare, s-ar despărți de ea. Dar nu toate diferențele divizează. De fapt, unele diferențe creează o unitate și mai profundă.

Acest lucru pare surprinzător, dar oricine se află într-o căsătorie rezonabilă și sănătoasă știe un lucru instinctiv: două persoane nu trebuie să devină identice între ele pentru a putea fi unite între ele. De fapt, deseori diferențele sunt cele care fac ca uniunea lor să fie nu numai mai interesantă, ci și mai reală, mai substanțială. De regulă, nu ne căsătorim cu imagini aflate în oglindă cu noi înșine.

Unitatea și diversitatea se aplică în cadrul oricărei societăți, grupuri sau familii umane. Și au fost îndelung aplicate la unitatea și diversitatea ce caracterizează Biserica. Sfântul Apostol Pavel ne oferă imaginea Bisericii ca trup, cu membrii diferiți și interdependenți (vezi în special I Cor. 12). Atunci, de la începuturile sale apostolice, Biserica a fost mereu gândită ca o comunitate de membri diferiți, cu daruri diverse, iar diversitatea sfinților continuă să mărturisească despre cât de diferit pot fi exprimate aceeași credință și viață creștină în această lume.

Diversitatea în unitate a Bisericii a fost, de asemenea, articulată într-un mod surprinzător în secolul al II-lea. În mijlocul unei crize aprinse în Biserica cu privire la data la care Paștile ar trebui sărbătorite, Sfântul Irineu din Lyon a luat în considerare diferitele practici și date și a spus: „Diferența de practică confirmă unitatea în credință”. Da, ați citit corect. Diferențele confirmă unitatea. Ele o mărturisesc. Ele o întăresc. Această afirmație contestă logica noastră:

nu ați crezut până acum că tocmai unitatea în practică confirmă unitatea în credință? Ei bine, se poate întâmpla și asta. Dar ceea ce se spune aici este, de asemenea, adevărat și foarte important: însuși faptul că putem întruchipa diversitatea, dar totuși suntem de acord în problemele cu cea mai mare semnificație pentru credință, confirmă și aprofundează unitatea noastră. Înseamnă că unitatea noastră nu depinde de ființa noastră identică sau complet nediferențiată. Pe scurt, unitatea nu înseamnă uniformitate.

Cuvântul Sfântului Irineu confirmă principiul „unității în diversitate” sau poate „diversitate în unitate”. Unitatea în sensul cel mai important, unitatea cu privire la lucrurile care contează cu adevărat, nu este amenințată, ci îmbogățită de diversitate. Pentru Sfântul Irineu, diferitele date ale sărbătorii Paștilor nu au amenințat, ci chiar au îmbogățit ceea ce conta cu adevărat și anume semnificația profundă a Paștilor Domnului, în sine.

Dar, cu tot potențialul său care îmbogățește, interacțiunea dintre unitate și diversitate prezintă, de asemenea, două provocări serioase:

- Unitatea nu este uniformitate, iar provocarea constă în identificarea și menținerea coerenței și unității în cadrul unui corp divers. În Biserică asta înseamnă provocarea de a avea păreri diverse, arătând unde interacționează și, de asemenea, unde nu.

- Cealaltă provocare este să recunoaștem și chiar să promovăm o diversitate autentică, să le arătăm oamenilor că a fi „ortodox” nu înseamnă neapărat a face și a gândi exact în același mod. Dacă facem acest lucru corect, îi vom ajuta pe oameni să înțeleagă în ce constă „a fi ortodox”.

Ambele provocări ne impun să identificăm care este miezul neschimbător al credinței și vieții noastre, acele lucruri care nu pot fi negate sau denaturate fără pierderea unității noastre. După identificarea acestui nucleu, devine posibil să se identifice atât posibilitățile, cât și limitele diversității. De exemplu, putem fi pe diferite calendare și putem fi o singură Biserică. Putem crede chiar lucruri diferite despre cum și când a apărut lumea (acum 7.000 de ani sau aproximativ 14 miliarde de ani) și să fim într-o singură Biserică.

Dar nu putem fi o singură Biserică dacă unii dintre noi spunem că Iisus a fost „doar un om foarte mare” sau că „Iisus a fost Dumnezeu, dar a părut doar a fi om”. În aceste cazuri ar fi greu să ne imaginăm că suntem ortodocși. Sau dacă unii dintre noi ar învăța că „persoana umană începe abia la naștere și, prin urmare, avortul este doar pierderea unei mase de celule”. Acestea ar fi adevărate diviziuni ale învățăturii sau ale practicii, nu doar „o diversitate sănătoasă de exprimare”.

Exemplele pe care tocmai le-am dat sunt destul de evidente. Dar, de fapt, unitatea și diversitatea reprezintă provocări profunde pentru Biserica Ortodoxă astăzi, în special în America de Nord. Căutăm să fim una. Căutăm să ne exprimăm identitatea ortodoxă comună într-un mod care să recunoască și să

transceadă istoriile și identitățile noastre etnice. Căutăm cu disperare o unitate care, până acum, s-a dovedit prea dificilă pentru a fi realizată.

Suntem desigur profund preocupați să fim ortodocși. Uneori, arătăm acea preocupare doar repetând perfect toate formulele, realizând deplin fiecare element al Liturghiei, completând veșmintele, arhitectura și cântarea perfect. Nimic în neregulă cu un efort iubitor și doritor de a împlini aceste lucruri. Problema constă atunci când ne gândim că substanța credinței și a vieții ortodoxe rezidă în întregime în ele. Dacă ne gândim la asta, conștient sau nu, atunci devine doar un singur mod corect de a-L lăuda pe Dumnezeu, un adevărat Octoih, un singur set de veșminte și de culioane. Și un calendar pe care se bazează în mod corespunzător întregul edificiu. A crede așa nu ar fi doar o mare pierdere pentru viața Bisericii, ci pur și simplu nu ar fi un mod ortodox de a gândi.

Declarația Sfântului Irineu despre diferențele care confirmă unitatea avea legătură cu problemele din calendar. Nu putem merge mai departe? Nu există alte probleme pe care este posibil să le practicăm și să le învățăm diferit, cu condiția să ne ținem de elementele cheie ale credinței apostolice? Este responsabilitatea noastră să identificăm diversitățile care pot fi păstrate împreună, în unitatea Bisericii.

Unul dintre cele mai semnificative și cu adevărat provocatoare cazuri este relația dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe „Orientale” - Bisericile Copte, Armene, Siriene, Etiopiene, Eritreene și Indiene-siriene. În ultimele decenii, un amplu proces de dialog teologic oficial autorizat de Biserici a afirmat că „ambele familii au menținut întotdeauna fidel aceeași credință hristologică ortodoxă autentică și continuitatea neîntreruptă a tradiției apostolice”⁴. Primul lucru de făcut ar fi să testăm dacă suntem de acord cu această afirmație. Pentru că dacă răspunsul este afirmativ, cu alte cuvinte, dacă adevărata unitate teologică nu a fost compromisă de diversitatea terminologică istorică a acestor familii bisericești, atunci avem o provocare serioasă în fața noastră: provocarea de a trăi unitatea pe care am identificat-o și de a admite în viața unei Biserici o mai mare diversitate de liturghii, formule teologice și sfinți.

Putem noi, Bisericile răsăritene și orientale, să concepem împreună o unitate în diversitate, o diversitate în unitate? Ar fi necesar ca mulți dintre noi să ne regândim cum arată „Ortodoxia”. Ar trebui să ne întrebăm ce ne păstrează în prezent: dacă mai există probleme cu adevărat teologice care divizează astăzi Biserica? În ce măsură trăim, de fapt, o simplă obișnuință de separare, învățată de la secole de lipsă de comuniune? Mai sunt de rezolvat probleme liturgice, pastorale? Sau ceea ce ne ține departe pur și simplu este teama unei diversități

⁴ *Al doilea acord dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile Ortodoxe Orientale* (Chambésy, Elveția, 1990), paragraful 9.

mai mari - nu în problemele de credință și practică apostolică, ci în limbaj și cultură? Nu doresc să ne antepunem aici și acum răspunsurile la aceste întrebări. Dar noi suntem datori unii altora și Dumnezeuului nostru, cu cea mai minuțioasă și responsabilă reconsiderare a unor astfel de lucruri. Dragostea creștină pentru celălalt și căutarea creștină a adevărului, oriunde s-ar găsi, ne responsabilizează enorm.

„Cred atunci că unicul mare scop al tuturor celor care slujesc cu adevărat Domnului, ar trebui să fie readucerea la unitate a Bisericilor care în momente diferite și în moduri diferite au fost divizate între ele” (Sfântul Vasile cel Mare, Epistola 94).

Pot Bisericile Ortodoxe Orientale să accepte Sinoadele Bisericilor Ortodoxe Răsăritene?, de Peter Farrington (preot ortodox copt din Marea Britanie)⁵

La începutul secolului XXI, se pare că relația dintre comunitățile ortodoxe orientale și cele ortodoxe răsăritene este la fel de strânsă, așa cum a fost timp de secole. Cu siguranță unii din cei din cadrul comunității ortodoxe răsăritene⁶, văd, probabil, comunitatea ortodoxă orientală printr-o prismă a lipsei de cunoaștere și a unei interpretări greșite, posibil datorate lipsei de explicații adecvate din partea ortodocșilor orientali înșiși. Dar din ce în ce mai mult a devenit imposibil pentru ortodocșii răsăriteni să se îndoiască de faptul că ortodocșii orientali au mărturisit întotdeauna umanitatea perfectă și completă a lui Hristos Dumnezeu. Într-un număr tot mai mare de congregații din întreaga lume există o primire pastorală la comuniune a membrilor laici din comunitățile celeilalte familii ortodoxe. În timp ce acordurile formale care permit comuniunea între diverse comunități ortodoxe și chiar propuneri de reuniune din partea ierarhilor ortodocși orientali și orientali, sugerează oportunitatea de a explora posibilitatea unității ca pe o provocare și o încurajare.

În pofida rezultatului pozitiv al dialogurilor dintre comuniunile ortodoxe orientale și orientale din ultimele decenii, pare evident că o problemă spinoasă și semnificativă rămâne statutul acelor sinoade care nu sunt permise de către ortodocșii orientali. Acestea formează un aspect atât de important al vieții și mărturiei comuniunii ortodoxe răsăritene, încât nu pot fi ușor ignorate. Acordurile recente propuse prin dialogul teologic dintre comunitățile răsăritene și cele orientale au părut să eludeze necesitatea unui răspuns formal din partea ortodocșilor orientali cu privire la aceste sinoade ulterioare.

Cu toate acestea, ortodocșii răsăriteni și ortodocșii orientali au reușit să alcătuiască un acord comun care mărturisește încrederea reciprocă asupra

⁵ Traducerea a fost făcută după *May the Oriental Orthodox Churches to admit the Synods of the Eastern Orthodox Churches?*, <http://anorthodoxpriest.blogspot.com/2014/>, accesat la 10 decembrie 2019

⁶ Adică a Bisericilor Ortodoxe Calcedoneene (aflate în comuniune cu Patriarhia Constantinopolului, n.n.)

faptului că aceeași hristologie a fost întotdeauna menținută de ambele familii. Însă neîndoielnic trebuie discutate sinoadele de mai târziu ale ortodocșilor răsăriteni și chiar și cele mai controversate texte, cum ar fi Tomul lui Leo. Pot fi acestea înțelese în mod ortodox? Declarația comună amintită a fost acceptată de Sfintele Sinoade din aproape toate Bisericile Ortodoxe Orientale și, prin urmare, reprezintă o viziune formală și oficială asupra dialogului cu ortodocșii răsăriteni.

Acesta pare a fi un moment din istorie care solicită eforturi susținute pentru rezolvarea disputelor vechi de secole. Dar pentru restabilirea comuniunii depline dintre cele două familii de Biserici, nici un efort nu este prea mare.

*

Sunt membru al Bisericii Ortodoxe din Marea Britanie, din Patriarhia Ortodoxă Coptă, de peste douăzeci de ani. Chiar înainte de a deveni preot, m-am angajat în studierea controverselor teologice dintre comunitățile ortodoxe orientale și cele răsăritene, aspecte ce au continuat să fie unele dintre cele mai importante din cercetarea mea. Pentru a putea scrie despre separarea nefericită creștinilor ortodocși care cred și practică aceeași credință, este nevoie de o înțelegere detaliată a problemelor controversate și a consecințelor istorice ale evenimentelor care au avut loc în urmă cu peste 1.500 de ani.

În acest studiu voi analiza dacă ortodocșii orientali pot primi sinoadele ortodoxe răsăritene într-o manieră formală. Dintru început, cred că este posibil și necesar și că o astfel de primire poate avea loc fără ca ortodocșii orientali să renunțe la propria consistență a credinței lor și a continuității istoriei.

Va trebui mai întâi să luăm în considerare Tomul lui Leo, sinoadele de la Calcedon, cel de-al doilea de la Constantinopol, cel de-al treilea de la Constantinopol și cel de-al doilea de la Niceea. Dacă trebuie să le acceptăm de dragul împăcării, cum să le acceptăm fără să sacrificăm propria noastră integritate? Vom analiza această perspectivă în rândurile următoare.

Există două aspecte ale fiecăruia dintre aceste sinoade și texte încă controversate. Pe de o parte, există evenimentul istoric propriu-zis, situat într-un context particular și reprezentat de o varietate de narațiuni particulare, pozitive sau negative. Pe de altă parte, există interpretarea actuală a diferitelor componente doctrinare, canonice și disciplinare ale acestor sinoade. Este necesar ca toate aceste componente și reprezentarea lor istorică să fie privite în același mod?

În mod clar, orice eveniment sau text poate fi și este adesea înțeles și descris într-o varietate de maniere. Formula adoptată în anul 433 d.Hr. a dus la unirea formulei Sf. Chiril cu cea a antiohienilor moderați. Un anumit compromis lexical de ambele părți a permis confirmarea hristologiei ortodoxe a Sfântului Chiril, iar folosirea unui limbaj adecvat a permis antiohienilor să se exprime confortabil în exprimarea aceluiași adevăruri de credință.

Dar când Ibas din Edessa și-a scris scrisoarea către Maris Persanul, el a înțeles formula respectivă într-un mod cu totul diferit. Merită să luăm în considerare scrisoarea lui Ibas către Maris Persanul și să remarcăm că a văzut cele douăsprezece capitole ale Sf. Chiril ca fiind o eroare. Mai mult decât atât, el a înțeles că formula de reunificare a însemnat că Sfântul Chiril a respins eroarea sa și a adoptat o hristologie care a fost în concordanță cu învățătura lui Teodor din Mopsuestia. Acest lucru cu greu ar putea fi considerat adevăr, mai ales că Sf. Chiril s-a angajat să scrie o lucrare împotriva hristologiei atât a lui Teodor de Mopsuestia, cât și a lui Diodor din Tars. Dar acest fapt ilustrează că un singur text poate fi înțeles într-o varietate de moduri.

Dacă am putea să purtăm o conversație cu Ibas, nu ar fi suficient pentru noi să spunem că am fost de acord cu el în acceptarea formulei din anul 433. Ar trebui să-l întrebăm cum a înțeles el acest text și care este hristologia sa. În acest caz, am descoperi că, deși amândoi părem să acceptăm formula, de fapt, ceea ce mărturisim pare în totalitate contradictoriu și iremediabil, ca diferite interpretări ale formulei.

Ceea ce se crede de fapt cu privire la aprobarea sau critica diverselor texte, cum ar fi formula aceasta, este că un acord aparent poate masca de fapt un dezacord absolut. În timp ce un dezacord aparent poate umbri de fapt un acord fundamental.

Acum, dacă s-a stabilit deja de peste zeci de ani de dialog că ortodocșii răsăriteni împărtășesc aceeași credință cu ortodocșii orientali, atunci nu este posibil să insistăm că acele texte și sinoade fundamentale, controversate pentru noi, dar care sunt necesare tradiției ortodoxe răsăritene reprezintă de facto o credință falsă și chiar eretică. Ortodocșii răsăriteni nu pot mărturisi deplinătatea credinței ortodoxe, pentru ca în același timp să mărturisească o eroare în aceste texte și sinoade.

Prin urmare, dacă este posibil să acceptăm aceste texte și sinoade într-o manieră care să fie în concordanță cu credința ortodoxă, atunci trebuie să fie posibil și pentru ortodocșii orientali să le primească, întrucât sunt și ei ortodocși. Acest lucru necesită cu siguranță mai mult decât un acord simplist pentru noi, fără un proces adecvat de primire, la fel cum pur și simplu trecerea în tăcere peste aceste aspecte nu s-a dovedit satisfăcătoare.

Dar ce înțelegem prin acceptarea acestor texte și sinoade? În primul rând, nu înseamnă că vom putea accepta interpretările actuale pe care mulți dintre ortodocșii răsăriteni le folosesc pentru a localiza aceste texte și evenimente într-un context istoric. Avem o viziune diferită a ceea ce s-a întâmplat în multe cazuri și credem că interpretarea noastră variată este la fel de justificată prin dovezi istorice ca oricare alta. Nu este posibil pentru noi să spunem: „Ne pare rău, am greșit tot timpul”, pentru că nu credem că este cazul. Dar nici nu dorim

să solicităm ortodocșilor răsăriteni să renunțe la propria lor înțelegere a istoriei ca o precondiție necesară pentru reconciliere.

Ceea ce este necesar cu siguranță este un anumit grad de auto-reflecție care permite tuturor părților să înțeleagă cum au apărut diferitele puncte de vedere ale textelor și sinoadelor. Această auto-reflecție trebuie să se extindă și la o apreciere a faptului că opiniile diferite asupra evenimentelor istorice nu sunt o problemă dogmatică.

Există unele controverse în prezent, atât în ortodoxia orientală cât și în cea răsăriteană, cu privire la considerarea împăratului Constantin ca sfânt. S-a remarcat că nu a fost canonizat până relativ târziu și ca parte a unui cult care s-a concentrat asupra orașului Constantinopol. Există, de asemenea, problema că el a fost botezat abia cu puțin timp înainte de moartea sa și a fost complice la uciderea membrilor familiei sale. Este sau nu sfânt? Contează că a devenit sfânt la numai câteva secole după moartea sa? Acestea sunt întrebări care duc adesea la argumente aprinse. Dar exemplul acesta arată că deși există opinii diferite despre o persoană istorică, chiar și despre una pe care mulți o consideră sfântă, acest fapt nu duce la o încălcare a comuniunii și mai mult chiar, lucrul acesta nu este considerat ca având un caracter dogmatic. Împăratul Constantin este un sfânt sau nu? Există foarte mulți devotați Ortodoxiei care susțin ambele opinii.

Cei care cred că în Ortodoxie nu există niciun fel de posibilitate pentru vreo diferență de opinie cu privire la orice problemă se află, din fericire, într-o minoritate. În cea mai mare parte a Ortodoxiei și în cea mai mare parte a timpului, s-a înțeles că trebuie să existe unitate în problemele dogmatice, permițând în același timp o varietate de opinii, în limitele credinței, cu privire la alte aspecte.

În ceea ce privește textele și sinoadele controversate pe care trebuie să se înțeleagă ortodocșii orientali și răsăriteni, există diverse aspecte care justifică abordări diferite. În ceea ce privește contextul istoric, vor rămâne, probabil, o perioadă, interpretări distincte care redau diferit recepția evenimentului în sine. Savanți moderni, precum Richard Price, în edițiile sale excepționale ale *Faptelor de la Calcedon și Constantinopol II*, au asistat pe procesul dezvoltării unei istorii mai neutre și obiective a acestor evenimente. Înțelegerea faptului că aceste evenimente au fost mai complexe decât paragrafele scurte utilizate pentru a le descrie în manualele de cateheză va contribui la întărirea ideii că opinii diverse cu privire la istorie înseamnă că au existat momente care au fost înțelese diferit și că nu există nicio istorie monolitică.

Dacă se impune ca ortodocșii orientali să accepte interpretările istorice ortodoxe răsăritene, atunci reconcilierea va continua să fie blocată la nivel oficial. Dar nu există niciun motiv pentru care acest lucru ar trebui să rămână așa. Când Sf. Chiril al Alexandriei și Sf. Ioan al Antiohiei s-au împăcat între

ei, nu a fost pe baza faptului că Sfântul Ioan a mărturisit că a greșit organizarea unui sinod separat în Efes în 431. Nu a fost pe baza mărturisirii că tot ce s-a întâmplat acolo a fost eroare. Ci a fost pe baza acceptării substanței dogmatice a sinodului Sf. Chiril. Era întru totul rezonabil ca Ioan din Antiohia să continue să creadă că Sf. Chiril a acționat în mod necorespunzător la Efes și de asemenea, să accepte depunerea lui Nestorie și utilizarea termenului Theotokos în raport cu Fecioara Maria.

Pentru a accepta aceste texte și sinoade nu este necesară acceptarea unei anumite istorii. Dar aceste sinoade au produs și declarații disciplinare. Acestea sunt de asemenea problematice pentru ortodocșii orientali, deoarece se amintesc unii dintre proprii noștri părinți, cum ar fi Sf. Dioscor și Sf. Sever. Dar, pentru mulți, inclusiv pentru ortodocșii răsăriteni, se pare că aceste rezoluții disciplinare nu sunt, de asemenea, o problemă de dogmă. La sinodul din Efes, Sfântul Ioan din Antiohia a fost depus de Sfântul Chiril și de episcopii dimpreună cu el și totuși Sfântul Chiril s-a împăcat cu el și nu a acționat față de el ca față de un episcop care fusese depus, chiar dacă un sinod ecumenic hotărâse într-o asemenea manieră.

La fel, Teodor din Mopsuestia s-a sfârșit în pacea Bisericii și chiar Sf. Chiril nu a cerut ca numele său să fie scos din dipticele Bisericii din Antiohia, de dragul unității, chiar dacă îl considera un eretic. Cu toate acestea, la Constantinopol II a fost condamnat și abordarea adoptată de Părinții generației anterioare a fost modificată. Există însă și din acei ortodocși răsăriteni care vor insista ca orice acțiune întreprinsă de Părinți să nu fie contestată, dar aceasta nu era în mod clar părerea în sine a Părinților, care au folosit diferite abordări în circumstanțe contextualizate.

Sfântul Dioscor nu a fost condamnat în mod clar pentru erezie în timpul vieții sale, dar a fost depus pe un punct procedural. El a fost anatemitat secole după martiriul său, când cei care l-au condamnat astfel nu ar fi putut avea cunoștințe reale despre învățăturile sale, care se pot vedea a fi în întregime ortodoxe prin dovezile documentare disponibile. La fel, Sf. Sever s-a angajat în dialogul cu Biserica imperială până la sfârșitul vieții sale, iar în secolul al VI-lea a recunoscut în mai multe rânduri că nu există nicio diferență hristologică între cei care au acceptat Calcedonul și cei care l-au respins. Sf. Sever a fost dispus să accepte Henotikonul în măsura în care s-a putut, ceea ce face ca acuzațiile împotriva lui, de nestorianism și eutihianism, să fie mai degrabă însoțite de obiecții.

Ceea ce dorim de la ortodocșii răsăriteni este de a analiza din nou dacă condamnările Sf. Dioscor și ale Sf. Sever sunt corespunzătoare, chiar dacă erorile presupuse că au fost deținute de acestea sunt cu siguranță susceptibile de condamnare. Va fi nevoie ca ortodocșii orientali să ia în considerare din nou persoanele lui Leo de la Roma și ale împăratului Iustinian. Cazul împăratului

Constantin arată cu siguranță că un acord în canonizarea diferitelor figuri nu este necesar pentru acordul de credință, mai ales dacă nu există un acord în respingerea acelor erori.

Acestea nu sunt chestiuni dogmatice, sunt susceptibile de revizuire, deoarece depind de atribuirea erorii și adevărului unei anumite persoane, și nu de orice acceptare a erorii sau de respingere a adevărului. În mare măsură, acest lucru a fost deja înțeles. Când citesc scrierile lui Maxim Mărturisitorul, de exemplu, mă găsesc în acord cu afirmațiile sale pozitive despre adevăr și cu criticile sale negative despre eroare. Dar știu că a greșit în întregime să atribuie o eroare Sf. Sever și că a greșit și a prezentat greșit ceea ce a învățat Sf. Sever. În vremea în care Maxim a scris, lucrările Sf. Sever fuseseră în întregime proscrise și distruse în interiorul Imperiului. Acestea ne sunt păstrate datorită copiilor făcute în siriacă, încă de pe când era în viață. A nu fi de acord cu Maxim cu privire la o problemă de adevăr și eroare ar avea o semnificație dogmatică, dar a nu fi de acord cu el atunci când îi atribuie o eroare Sf. Sever, este o chestiune diferită în totalitate și are legătură cu opinia, nu cu doctrina.

Însuși faptul că Bisericele alexandrine, grecești și copte, permit intercomunierea laicilor și că Bisericele siriene, grecești și siriene, experimentează legături și mai strânse de părtășie reciprocă⁷, indică faptul că problema statutului acelor persoane controversate nu este considerată ca fi o problemă doctrinară. Dacă venerarea Sf. Dioscor ar însemna absolut că ortodocșii orientali au acceptat erezia eutihienilor, nu ar putea exista o astfel de intercomuniune. În mod asemănător, dacă venerarea lui Leo de la Roma a însemnat absolut faptul că ortodocșii răsăriteni au acceptat erezia lui Nestorie, nu ar putea exista o astfel de intercomuniune.

Mitropolitul Ilarion, unul dintre cei mai înalți ierarhi ai Patriarhiei Moscovei, consideră, de asemenea, că astfel de chestiuni precum cele de mai sus sunt secundare mărturisirii aceleiași substanțe doctrinare.

Ce înseamnă asta? Dacă perspectiva istorică nu este dogmatică și dacă acțiunile disciplinare nu sunt absolute, atunci a lua în considerare în mod corespunzător statutul acestor texte și sinoade în cadrul comuniunii ortodoxe orientale înseamnă a reflecta asupra definițiilor și declarațiilor oficiale ale fiecărui sinod și asupra canoanelor pe care aceste sinoade le-au emis.

O astfel de reflecție poate pătrunde în înțelesul lor chiar și cele mai controversate texte, cum ar fi Tomul lui Leo și definiția Calcedonului. Nu ne întrebăm dacă suntem de acord cu tot ceea ce s-a întâmplat în istorie în jurul acestor texte, ci ne întrebăm dacă modul în care înțeleg ortodocșii răsăriteni semnificația acestor texte este un mod cu care putem fi de acord.

⁷ Este vorba despre acordurile semnate între Patriarhiile din cele două familii, din Egipt și din Siria, dar care la ora actuală nu sunt puse în aplicare, n.n. Vezi și vol. preot dr. Marius Florescu, *Etapela unui dialog uitat*, ed. a doua, revizuită și adăugită, Astra Museum – Sibiu, Eurobit – Timișoara, 2018, pp. 75-85 și 89-92

Dacă ar fi să luăm în considerare definițiile celui de-al doilea Sinod de la Constantinopol, am descoperi că există prea puține dezacorduri. Dacă ar fi să luăm în considerare definiția de la Calcedon, există aspecte despre care se știe că ar provoca o anumită îngrijorare. Ceea ce ni se cere nu este să ne imaginăm pe noi înșine în persoana celor care au acceptat acest text în secolul al V-lea și nici să ne imaginăm a fi în mintea propriilor noștri Părinți care au avut motive suficiente pentru a-l respinge atunci. Însă, trebuie să ne străduim să aflăm cum înțeleg acest text ortodoxii răsăriteni, cu care dorim să redescoperim unitatea noastră fundamentală.

Încă o dată trebuie subliniat că, întrucât mărturisim că ortodoxii răsăriteni au aceeași credință hristologică la fel ca noi, atunci chiar și definiția Calcedonului trebuie să poată fi înțeleasă în mod ortodox. Și dacă este înțeleasă într-o manieră ortodoxă, atunci putem primi această interpretare, căci noi înșine suntem ortodocși.

Ce ar trebui să facem? Cred că trebuie întocmit un document care să conțină toate aceste texte autoritare care nu pot fi ignorate, dacă va avea loc reconcilierea. Aceste texte trebuie glosate sau explicate cu diverse note, astfel încât să fie clar cum suntem dispuși să primim fiecare pasaj și ce erori și lecturi false dorim să excludem. Acesta nu ar fi un document foarte lung, căci rezultatele diferitelor sinoade ortodoxe răsăritene sunt concise și tratează probleme specifice. Cu toate acestea, dacă un astfel de document a fost deja alcătuit și eu însumi sunt în căutarea lui, ar trebui să aibă eseu introductiv și note doctrinare și istorice, respectiv ar putea fi trimis în timp util către fiecare dintre Sinoadele Bisericilor Ortodoxe Orientale. Acest text cuprinzător ar putea fi acceptat ca fiind ortodox și ar fi la fel de fidel cu credința ortodoxă, așa cum a fost ea mărturisită în primele trei sinoade ecumenice, acceptate în mod universal.

S-ar putea accepta aceste texte și sinoade ca fiind ecumenice? Ultimele sinoade de după Calcedon ar putea fi considerate ecumenice în cadrul unui astfel de proces, în măsura în care s-au analizat declarațiile și canoanele lor doctrinare. Ar rămâne problematic să folosim termenul *ecumenic* pentru Calcedon. Ar putea exista o posibilitate mai mare în a admite ca acceptarea unui document ca fiind ortodox să permită primirea întregii substanțe doctrinare a acestor sinoade, inclusiv a Calcedonului.

Apoi ar fi posibil să le spunem partenerilor noștri de dialog că acceptăm toate sinoadele ecumenice, chiar dacă nu le considerăm pe toate ca fiind în mod adecvat *ecumenice*.

Dar acest lucru nu va satisface pe toți ortodocșii răsăriteni. Unii doresc să vadă supunerea completă a tuturor ortodocșilor orientali la interpretarea istorică prezentată frecvent de către cei care acceptă Calcedonul. Unii vor continua să ceară condamnarea și respingerea Sf. Dioscor și a Sf. Sever, drept costul unei reconcilieri asimetrice. Dar aceștia nu sunt majoritatea. Există, de asemenea,

acei ortodocși orientali care cred că propriile noastre păreri cu privire la istoria calcedonienilor sunt imuabile, dar aceștia nu vor reuși să schimbe în mod vizibil propriul nostru angajament în eforturile de reconciliere cu ortodocșii răsăriteni.

Ceea ce este clar este că nu putem spera să obținem o reconciliere fără a înțelege în mod corespunzător locul central pe care aceste texte și sinoade îl dețin în tradiția ortodoxă răsăriteană. Dacă este nevoie să parcurgem acei ultimi 100 de metri, atunci trebuie să facem aceasta, păstrând în același timp integritatea noastră. Vom descoperi că până și cele mai controversate texte pot fi înțelese într-o varietate de moduri și că, de fapt, împărtășim deja acordul nostru comun asupra acelor lucruri pe care aceste texte se străduiesc să le explice.

Există o speranță continuă de reconciliere. Dar nu vom avansa fără să analizăm sincer și fără să înțelegem aceste lucruri într-o manieră ortodoxă.